

Hile Önleyici Olarak Sürekli Denetim Verimliliği

Continuous Auditing Effectiveness as a Fraud Deterrent

Dr. Öğr. Üyesi Murat KARAHAN¹, Doç. Dr. Mustafa ÇOLAK²

Öz

İşletme yapılarının giderek büyümesi ve karmaşıklaşması ile yöneticilerin işletme faaliyetleri üzerindeki kontrol gücü, azalmaya başlamakta ve buna bağlı olarak işletmelerde hata ve hile riski de artmaya başlamaktadır. Bu bağlamda işletmelerin büyüklüğü ne olursa olsun hilelerin ortaya çıkartılması ve bu eylemleri önlemeye yönelik uygulamaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Hile önlemede birçok yöntem kullanılmakla birlikte en çok kullanılan yöntemlerden biri de sürekli denetim tekniğidir. Sürekli denetim, gerçek zamanlı muhasebe sistemleri altında dijital ortamlarda verilerin kaydedilmesi, raporlanması ve denetimini ifade etmektedir. Kavramsal olarak tasarlanan bu çalışmanın amacı, sürekli denetimin hile önlemedeki rolünü incelemektir. Bu amaçla ilk olarak hata ve hile kavramları ve türleri ile ilgili bir kavramsal bir çerçeve oluşturularak denetim ve sürekli denetim kavramı açıklanmıştır. Son olarak hile önlemede sürekli denetimin rolü incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe hatası, muhasebe hilesi, denetim, sürekli denetim

Makale Türü: Derleme

Abstract

With the continuous growth and increasing complexity of the business structures, control power of the managers on the business activities began to decrease and subsequently fault and fraud risks in the businesses started to increase. In this context, eliciting the frauds and execution of the applications aimed to prevent such actions no matter the size of the businesses is necessary. Various methods are being utilized in preventing frauds and continuous auditing technique is one of the most commonly used method. Continuous auditing means registry, report and auditing of the data given in digital mediums under the real time accounting systems. The goal of this study which was conceptually designed is to analyze the role of continuous auditing in preventing the frauds. For this purpose, auditing and concept of continuous auditing were first explained by creating a conceptual framework regarding the fault and fraud concepts and their types. Finally, the role of continuous auditing was analyzed in the prevention of frauds.

Keywords: Accounting fault, accounting fraud, accounting, continuous auditing

Paper Type: Review

Giriş

Günümüzdeki işletmelerin organizasyon yapıları geçmişe oranla büyümekte ve karmaşıklaşmaktadır. Bu nedenle işletme yöneticilerinin görevlerini başarılı bir şekilde gerçekleştirebilmeleri için iyi bir bilgi akışına sahip olmaları gerekmektedir. İşletmelerdeki bu bilgi akışını muhasebe departmanları sağlamaktadır. Bu doğrultuda muhasebe departmanlarının işletme içerisindeki önemi giderek artmaya başlamış ve işletmede etkin bir denetim sisteminin oluşturulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Muhasebe departmanında oluşabilecek her türlü hata ve hileler işletmenin ve çıkar sahiplerinin zarara uğramasına ve çabaların boşa gitmesine neden olmuştur (Dalğar, 2012: 130). Bu nedenle ortaya çıkan bilgi teknolojisi ile elektronik ticaret,

¹ Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, karahan@gantep.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5066-4257>.

² Maliye Bakanlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı, mcolak44@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8310-3766>.

Atf için (to cite): Karahan, M. ve Çolak, M. (2019). Hile Önleyici Olarak Sürekli Denetim Verimliliği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21,(2), 561-572.

elektronik veri değişimi ve internet gibi yeni iş yaklaşımları, ticari uygulamalar ve ticari işlemlerin kaydedilmesi ve depolanması sürecini değiştirmiştir. İnternet teknolojisini kullanarak Web üzerinden iş yapmak, kuruluşların çevrimiçi dünyaya bağlanmalarını ve işlerinin tüm yönlerini geliştirmelerini sağlamaktadır. Bu durumda, ticari işlemler artık hiçbir belgeye sahip olmadan elektronik ortamda olabilmekte ve bu da kuruluşların finansal bilgileri gerçek zamanlı ve çevrimiçi olarak üretmelerini sağlamaktadır (Rezaee vd., 2001: 150).

Finansal tablo açıklamalarının asıl amaçlarından biri, dış kullanıcıları bir kuruluşun ekonomik ve mali durumu hakkında bilgilendirmektir. Özellikle finansal tablo açıklamasının iç ve dış kullanıcılar arasında var olan bilgi asimetrisini azaltmaya yardımcı olması gerektiği konusunda bir fikir birliği bulunmaktadır. Dolayısıyla, finansal tablolarda yayınlanan bilgilerin hem yararlı hem de güvenilir olması gerekmektedir. Bununla birlikte, Enron, WorldCom, Adelphia, Global Crossing, Parmalat, Lucent, Tyco ve Xerox gibi bilinen şirketleri içeren son sahtekarlık skandalları, bazı paydaşlara zarar veren yeniden yapılanma ve iflaslara yol açmıştır (Murcia vd., 2008: 366). Bu nedenle geçtiğimiz 20 yıl boyunca, işletme bilgilerinin sürekli denetlenmesi gerekliliği ve sunulması konusundaki söylem yavaş yavaş ivme kazanmış ve bugün sürekli denetim kavramları, birçok iç denetim departmanının risk izleme stratejilerinde kilit bir unsur haline gelerek örnekleme aşamasına ulaşmıştır (Kuhn ve Sutton, 2010: 91). Yaygın olarak modern bilgi teknolojilerinin uygulanması yoluyla iç ve dış denetimin dönüşümü olarak tanımlanan sürekli denetim, tüm dünyada firmalar tarafından giderek daha fazla kabul görmeye başlamıştır (Alles vd., 2006: 211).

1. Hata ve Hile Kavramı

Hile kavramı; birini yanıltmak, aldatmak çıkar sağlamak üzere bir şeye değersiz bir şey katma (Gümüş ve Gögebakan, 2016: 21) ya da başka birileri üzerinden kazanç elde etmek amacıyla, aldatmaya dayalı, dürüst davranmama olarak tanımlanırken; muhasebe hilesi; çıkar sağlamak için işletmenin kayıt ve belgelerine bilinçli olarak zarar vermek ya da tahrip etmek olarak tanımlanmaktadır (Özçelik vd., 2017: 200; Çatıkkaş ve Çalış, 2010: 146). Muhasebe hilesi; finansal tabloların veya finansal açıklamaların kasıtlı, maddi yanlış beyanı veya finansal tablolar veya finansal açıklama üzerinde doğrudan maddi bir etkisi olan yasadışı bir işlemin yapılması olarak da ifade edilebilmektedir (Ajekwe ve Ibiame, 2017: 38).

Muhasebede hata ve hile arasındaki temel fark, kasıt kavramıdır. Buna göre kasıtlı olarak yapılan düzensizlikler hile olarak kabul edilirken, kasıtsız olarak yapılan düzensizlikler hata olarak kabul edilmektedir. Muhasebe işlemlerinde hileler hatalara oranla daha zor ortaya çıkartılmaktadır. Bunun nedeni hileyi yapan kişinin faaliyetlerini gizleye çalışmasından dolayıdır (Özçelik vd., 2017: 200).

Muhasebe sistemi, temel işlevlerini gerçekleştirirken bir takım hata ve hileli işlemlerle karşılaşabilmektedir. Bu hata ve hileler nedeni ile işletmenin sunmuş olduğu veriler gerçeği yansıtmamaktadır. Bu veriler ile işletme içerisinde ve dışındaki çıkar gruplarının aldığı kararlar yanıltmalara neden olmaktadır. Ayrıca işletme varlıklarının kaybolmasına, işletmenin amaçlarına ulaşmasına engel olmaya ve işletme dışındaki bireylerin yatırım kararlarının olumsuz olarak etkilemektedir (Hatunoğlu vd., 2012: 170).

Muhasebedeki hatalar genellikle, bilgisizlik, unutkanlık ve dikkatsizlik nedeniyle ilgili hesap, kayıt ve işlemlerde yapılan yanlışlıklardan oluşmaktadır. Genellikle bu yanlışlıklar kasıt unsuru içermemektedir. İşletmelerde muhasebe kayıtlarındaki muhasebe hataları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Açık, 2012: 353-354):

✓ **Matematik Hataları:** Muhasebe sisteminde hesaplama işlemindeki yanlışlıklardan oluşmaktadır. Genel olarak hesap bakiyelerinde toplama veya çıkartma yapılırken yapılan hatalardan oluşmaktadır.

✓ **Kayıt Hataları:** Kayıtlarda yapılan hatalardan oluşmaktadır. Kayıt hataları belgelerdeki rakamların deftere yanlış yazılması, bir işlemin ait olduğu hesaba değil başka bir hesaba kaydedilmesi ve borç/alacak hesaplarının karıştırılması şeklinde meydana gelmektedir.

✓ **Nakil Hataları:** Yevmiye defterindeki kayıtların defter-i kebire veya başka bir deftere aktarılırken yapılan hatalardan oluşmaktadır. Nakil hataları iki şekilde yapılmaktadır. Birincisi defterden başka bir deftere aktarılırken rakamda hata yapılması, ikincisi hesapta yanlışlık yapılmasıdır.

✓ **Unutma ve Tekrarlama:** İşletmedeki alış, satış ve gider gibi işlemlerin kayıtlara hiç alınmaması ve ilgili döneme kaydedilmemesi şeklinde meydana gelen hatalardır. Tekrarlama ise işlemin iki defa kaydedilmesidir.

✓ **Bilanço Hataları:** Bilanço hataları üç grupta sınıflandırılmaktadır. Birincisi; işletmenin aktif ve pasifindeki kıymetlerinin değerlendirilmesi, amortisman ve karşılıkların ayrılması konusunda muhasebe ilkelerine ve ticari kurallara uygun hareket edilmediği durumlarda ortaya çıkan hatalardır. İkincisi, bilançoda kapalı ve niteliği belirsiz hesapların bulunmasıdır. Üçüncüsü, aktif ve pasif hesaplarının tek bir hesapta birleştirilmesidir.

Bir muhasebe hilesinin olabilmesi için şu iki unsurun olması gerekmektedir (Yıldız ve Başkan; 2014: 2): Birincisi, muhasebe hataları için geçerli olan durumun tam kasıt anlayışıyla yapılmış olması gerekmektedir. Burada hile hatadan farklı olarak kasten yapılmış olmaktadır. Hile yapan bireyler karşı tarafı bilinçli olarak aldatmakta ya da gerçekleri yanlış ifade ederek karşı tarafı yanlış açıklamaya itmektedir. Buna göre yanlışın kasti olması için hile yapan kişilerin bu yanlışlığın farkında olması ve bu yanlış ifadeler ile karşı tarafın bir sözleşme yapacağı ve rapor verileceğini bilmesi gerekmektedir. İkincisi, işletme içerisinde çalışan yönetici ya da çalışanların herhangi bir çıkar sağlamak için hareket etmesi gerekmektedir. Buna göre kişisel bir beklenti için yapılan hile, işletmenin çıkarına ters düşmektedir. Hileler Tablo 1'deki gibi gruplandırılmaktadır.

Tablo 1. Hile grupları

Hile Türleri	Etkilenen Taraf	Hileyi Yapan Taraf	Açıklama
Çalışan Hilesi	-İşveren ya da patron etkilenmektedir.	-Hile işletmedeki çalışanlar tarafından yapılmaktadır.	-İşletme çalışanlarının işletme sahibine karşı yaptığı hile türüdür.
Satıcı Hilesi	-Mal ve hizmet alan işletmeler etkilenmektedir.	-Hile mal ve hizmet satıcıları tarafından yapılmaktadır.	-Satıcı işletmenin fazla para istemesi ve mal ve hizmeti teslim etmemesi şeklinde gerçekleşmektedir.
Müşteri Hilesi	-Mal ve hizmet satan işletmeler etkilenmektedir.	-Hile müşteriler tarafından yapılmaktadır.	-Müşterinin daha düşük fiyatlandırma ve kendisine ait olmayan bir şeyi istemesidir.
Yönetim Hilesi	-Mali tablo kullanıcıları etkilenmektedir.	-Hile üst yönetim tarafından yapılmaktadır.	-Üst yönetimin finansal tablolarda yanıltıcı verilere yer vermesidir.
Yatırım Hilesi	-Yatırımcılar etkilenmektedir.	-Hile bireyler tarafından yapılmaktadır.	-Bireylerin yatırımcıları hileli yatırım yapmaya yönlendirmeleridir.
Diğer Hileler	-Etkilenen taraflar değişiklik göstermektedir.	-Hileyi yapan taraf değişiklik göstermektedir.	-Güven ortamı oluşturularak karşı tarafın aldatılmasıdır.

Kaynak: Doğan ve Kayakıran: 2017: 173.

Tablo 1'de görüldüğü üzere hileler çalışan hilesi, satıcı hilesi, müşteri hilesi, yönetim hilesi, yatırım hilesi ve diğer hileler şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Muhasebe hilelerinin türleri genel olarak aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Özçelik vd., 2017: 200; Yardımcıoğlu vd., 2017: 178-179): Kasti hatalar, kayıt dışı işlemler, işlemten önce ve sonra kayıt, bilgisayar hileleri, bilanço maskelenmesi, uydurma hesaplar, belge sahtekârlığı ve varlıkların kötüye kullanılması olarak sıralanabilir.

Literatürde en çok kullanılan hile türleri ise şunlardır:

✓ **Varlıkların Kötüye Kullanılması:** Hile türlerinden biri olan varlıkların kötüye kullanılması, varlıkların amaç dışı usulsüz kullanılması ya da varlıkların çalınmasını ifade

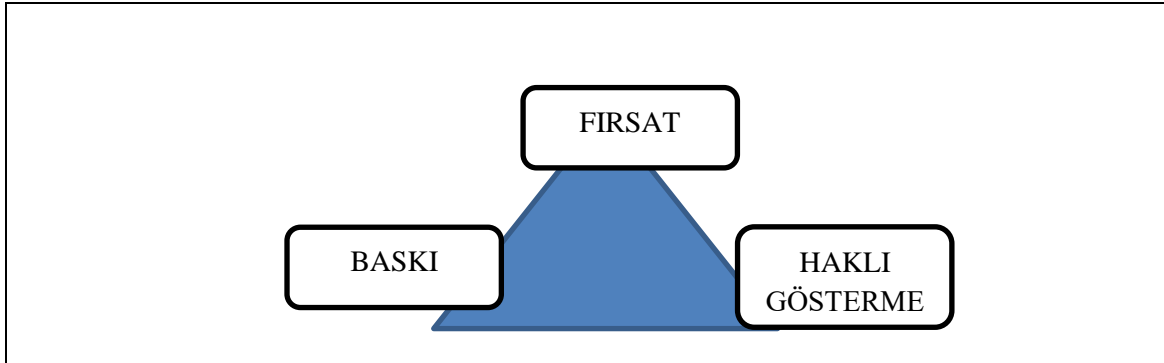
etmektedir. Varlıkların kötüye kullanılması genel olarak varlıkların işletme içerisindeki bir ya birkaç çalışan elemanlara amaç dışında aktarılması sonucu ortaya çıkmaktadır (Tüm, 2015: 108). Varlıkların kötüye kullanılması, genel olarak işletmedeki maddi duran varlıkların çalınması, bunların kişisel amaçla kullanılması ve zimmete para geçirme şeklinde gerçekleşmektedir (Doğan ve Kayakıran, 2017: 170).

✓ **Hileli Finansal Raporlama:** Hileli finansal raporlama, mali tablolarda olması gereken tutarlar ve açıklamaların yer almaması ya da yanlış edilmesi yolu ile finansal tablo kullanıcılarının yanıltılması şeklinde gerçekleşmektedir. Ayrıca, mali tablolarda yer alan kayıt ve belgelerin değiştirilmesi, değerlendirme, sınıflandırmaya ilişkin muhasebe ilkelerinin kasti olarak yanlış uygulanması şeklinde de gerçekleştiği görülmektedir (Dönmez ve Çavuşoğlu, 2015: 37).

✓ **Yolsuzluk ve Ahlaki Olmayan Davranış:** Yolsuzluk, bir çalışanın işverenin veya bir başkasının hakkını göz ardı ederek gücünü yanlış bir şekilde kendisine ya da başkasına fayda sağlayacak bir biçimde kullanmasıdır. Rüşvet almak ve vermek, rüşvete zorlamak ve gönüllü olarak yardım ve bağış kabul etmek yolsuzluk ve ahlaki olmayan davranışlara örnek olarak kabul edilebilmektedir (Doğan ve Kayakıran, 2017: 171).

1940 yılında Donald R. Cressey doktora tezi için yapmış olduğu çalışmada örneklem olarak zimmetine para geçiren 200 hükümlü seçmiştir. Bu kişilerle yapmış olduğu görüşmelerden ulaşılmış olduğu bilgilerle çalışanları hileye iten nedenlerin açıklandığı bir teori ortaya çıkarmıştır. Çalışma sonucunda “Fraud Triangle” yani “Hile Üçgeni” ortaya çıkmıştır (Ataman ve Aydın, 2017:6). Şekil 1’de Hile Üçgeni yer almaktadır.

Şekil 1: Hile Üçgeni (Fraud Triangle)

Kaynak: Ataman ve Aydın, 2017:6.

Şekil 1’de görüldüğü üzere Hile Üçgeni’nde üç faktör bulunmaktadır. Bunlar: Baskı, fırsat ve haklı göstermedir.

✓ **Baskı/Teşvik Faktörü:** Teşvik kelimesi özendirme ve isteklendirme anlamlarında kullanıldığı gibi bir insanı kötü bir şey yapmaya kışkırtma anlamını da içermektedir. Baskı, güdü, motivasyon ya da teşvik olarak birçok farklı anlamlarda kullanılan bu kavram çalışanları hile yapmaya yönlendiren bir takım zorunluluk ve bahanelerdir. Ödenmesi gereken borçlar, faturalar ve nafakalar gibi ihtiyaçlar ya da sağlık harcamaları, uzun vadeli süren işsizliklere, kaza ve madde bağımlılığı gibi kötü alışkanlıklar baskı unsurunu oluşturan bazı faktörlerdir (Ataman ve Aydın, 2017:6). Özenti ve baskılar nedeni ile oluşan hileli işlemler işletme içi veya kişisel faktörlerden kaynaklanabilmektedir İşletme içi nedenler; aşırı yüksek hedefler, baskılar ve aşırı borçlanma olarak örneklendirilebilmektedir (Pehlivanlı, 2011: 3).

✓ **Fırsat Faktörü:** Bu unsur, içinde bulunulan ortamın ya da koşulların yönetim ya da çalışanların hile yapmasına fırsat oluşturduğunu varsaymaktadır. İşletme personellerine sunulan bilgileri, şifreleri işletme yararına kullanmamaları gibi etkili bir kontrol sisteminin olamamasından dolayı bir fırsat oluşabilmektedir. Bun göre çalışanlar teşvik faktörü oluşup,

hileye karar verdiklerinde fırsatlar aramaya başlamaktadır (Ataman ve Aydın, 2017:7). Fırsatlara dayalı olarak oluşan hileli işlemler etkili bir iç kontrol sistemi ile ve çalışanlara hile eğilimleri verilerek önlenabilmektedir (Pehlivanlı, 2011: 3).

✓ **Haklı Gösterme Faktörü:** Bu faktör, yönetimin veya çalışanların hileli eylem, davranış ve tutumlarını zihinlerinde akla yatkın hale getirmeleri ve meşrulaştırmalarını ifade etmektedir (Ataman ve Aydın, 2017:7). Ayrıca haklı gösterme, işletmede çalışan personelin hak ettiğini alamama duygusu veya beklentisinin karşılanamaması gibi nedenlerden dolayı hileli işlemler ile kendini haklı gösterme durumunu ifade etmektedir. Buna göre işletme içerisinde çalışanlara etik davranılması ve etik bir ortamın oluşturulması hileli işlemleri haklı gösterme durumunu azaltmaktadır (Pehlivanlı, 2011: 3).

2. Denetim ve Sürekli Denetim Kavramı

Denetim, denetimin konusunu oluşturan muhasebe verilerini bir diğer ifade ile olanı belirlemek, olması gereken ile gerçeklik, doğruluk, tamamlılık, kanunilik, açıklık ve tarafsızlık olarak adlandırılan Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları (GKGDS) kapsamında delillere dayanarak karşılaştırmak, gelecekte meydana gelecek olan hataları önlemek amacıyla denetim tekniklerini kullanarak, olan ile olması gereken arasındaki sapmaları tespit etmek ve elde edilen bu bulgulara dayanarak tarafsız bir şekilde bir sonuca ulaşma süreci olarak ifade edilmektedir (Erdoğan, 2002: 55-56).

Denetim, küresel ekonomi ve işletme firmalarının geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Al-Khaddash vd., 2013: 206). Bilgi akışının hızlandırılması ve çevrimiçi gerçek zamanlı işletme sistemlerinin mevcudiyeti, muhasebe mesleğinin bir denetimin ne anlama geldiğini ve nasıl yapıldığını yeniden değerlendirmesini sağlamıştır. Günümüzde, denetçinin eski görüşlerini yayınladığı geleneksel yıllık denetimin, dijital öncesi çağın kalıntısı olduğuna inanılmaktadır. Enron ve Parmalat gibi skandalların maruz kaldığı finansal raporlama ve denetim sistemindeki eksiklikler, hem iyi işleyen bir etkin denetim ekonomisinin önemini hem de denetimin nasıl yürüdüğüne ilişkin endişeleri daha da artırmıştır (Alles vd., 2006: 212). Bu nedenle işletmelerde denetim zorunlu hale gelmiştir. İşletmelerde denetimi zorunlu kılan nedenler genel olarak aşağıdaki gibi sıralanabilir: (Hatunoğlu vd., 2012: 172).

✓ **Çıkar çatışması:** İşletmelerdeki mali tabloların hazırlanmasından sorumlu olan yöneticiler ile bu tabloları kullanacak olan kişi ya da kurumlar arasında çıkar çatışması olabilmektedir. Ayrıca şirket hissedarları ile mali tabloları hazırlayan şirket yöneticileri arasında da çıkar çatışması meydana gelmektedir.

✓ **Muhasebe sistemlerinin karmaşıklığı:** Teknoloji geliştikçe ve işletmeler büyüdükçe muhasebe işlemleri ve mali tabloların hazırlanması süreci daha da karmaşık hale gelmektedir. Bu durum mali tabloların hazırlanması sırasında hata olasılığını artırmaktadır. Böylece muhasebe işlemlerinde denetim zorunlu hale gelmektedir.

✓ **Bilgilerin alınacak kararlarla ilgili olması:** Bilginin ve alınacak kararın doğru orantılı olması nedeni ile karar almada kullanılacak bilginin doğru olmasının önemini artırmaktadır.

✓ **Diğer nedenler:** İşletmenin ve işletmenin oluşturduğu bilgiyi kullanılacak olanların farklı yerlerde olmaları ve bilgi kullanıcılarının işletmeleri doğrudan denetim yapma yetkisinin olmaması gibi nedenlerle denetime gereksinim duyulmaktadır.

Günümüzde denetim süreci, fiziki belgeleme ile yapılan geleneksel olarak denetlenmesinden ziyade, bilgisayarla gerçekleştirilen denetim yöntemlerine doğru bir yöneliş göstermektedir. Bilgi teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte denetim sürecinin niteliği, zamanı, kapsamı değişmekte ve sürekli denetim anlayışı bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır (Kıymetli Şen, 2016: 235). İşletmelerin mali tablolarındaki verilerin güvenilirliği ve doğruluğu konusunda görüş bildirme amacı için, fiziki bir belgeye dayanmadan, analitik denetim prosedürleri ve bilgisayar tabanlı denetim teknikleri ile elektronik ortamda denetim kanıtlarının toplanması ve üretilen finansal bilgilerin değerlendirilmesi süreci olarak ifade edilen sürekli denetimin (Acar vd., 2016: 1562) ilk uygulaması 1991 yılında gerçekleştirilmiştir (Zahid,

2012:18). Sürekli denetim, denetçilerin müşterilerinin sistemlerini internet üzerinden sensörler ve dijital ajanlar kullanarak izlemesini sağlamak için teknolojiye ve açık veri tabanı mimarisinden yararlanılmaktadır (Searcy vd., 2003: 2). Sürekli denetim ile işletmeler ileriki zamanlarda gerçekleşme olasılığı yüksek olan hata ve hileleri, yapmış oldukları bir takım senaryolar aracılığıyla önceden belirlemekte ve bu hata ve hileleri olaylarının gerçekleşmesine çok az bir zaman kala tespit etmektedirler. Sürekli denetimin tam ve etkin bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için ülkelerin teknolojik alt yapılarının gelişmiş olması gerekmektedir (Serçemeli ve Orhan, 2016: 32).

Gelişen teknoloji ile birlikte denetimde daha kaliteli programlar kullanılmakta ve hata ve hileler ortaya çıkmadan çok kısa süre sonra tespit edilmektedir (Orhan ve Serçemeli, 2015: 85). Sürekli denetim, aynı anda veya ilgili bir olayın gerçekleşmesinden kısa bir süre sonra denetim sonuçlarını üreten bir denetim sürecidir. Sürekli denetim bağımsız denetçilerin konuyla ilgili olayların ortaya çıkmasıyla aynı anda veya kısa bir süre sonra eşzamanlı veya kısa bir süre sonra yayınlanan bir dizi denetim raporunu kullanarak bir konuda yazılı güvence sağlamalarını sağlamaktadır (Codesso, vd. 2017: 58). Sürekli denetim, olayların ortaya çıkması ile aynı anda veya kısa bir süre sonra sonuçları denetlenmesi olarak da ifade edilmektedir. Sürekli denetim, geleneksel finansal tablolar denetimiyle karşılaştırıldığında daha zamanında, kapsamlı, doğru ve daha az maliyetli olmayı hedeflemektedir (Alles vd., 2006: 212).

Sürekli denetimle ilgili yapılan tanımların üç odak noktasında toplandığı görülmüştür (Aboa, 2014: 7). Bunlar;

- ✓ Sürekli denetim, oluşturulan raporlara ek güvence sağlamakta,
- ✓ Raporlar, ilgili oldukları olayların kaydedilmesinden kısa bir süre sonra, zamanında oluşturulmakta ve
- ✓ Belli bir teknoloji seviyesini içermektedir.

İşletmelerde sürekli denetimin uygulanabilmesi için güçlü bir otomasyon alt yapısının olması gerekmektedir. Bu denetimde veriler dijital ortamda kaydedilmekte ve takip edilmektedir. Bu durumda kaydedilen verilerin elektronik sistemlerde ayrı ayrı modüllerde saklanması sürekli denetimin gerçekleşmesine olanak sağlamaktadır (Acar vd., 2016: 1570).

Geleneksel denetim, hata tespiti ve önlenmesine odaklanmaktadır. Önleme, etkili bir iç kontrol sisteminin sonucudur. Denetçi, iç kontrol sisteminin etkililiğini, tüm işlemlerin eksiksiz bir incelemesiyle değil, işlemlerin örneklenmesiyle gözden geçirmektedir. Bu durumda işlem hataları ortaya çıkarabilmektedir. Tüm hatalar eşit kabul edilmemektedir (Gray, 2008: 1166). Geleneksel denetimler ve küçük örnekleme tekniklerinin kullanılması, büyük miktarlarda veri ile çalışırken giderek daha az etkili olmaktadır. Geleneksel denetimden farklı olarak, sürekli denetim örneklerle çalışmamakta, manuel algılamadan önleme özelliklerinin geliştirilmesine geçişe izin veren tüm işlem popülasyonunu analiz etmektedir. Sürekli denetimin faydaları şu şekilde sıralanabilir (Codesso, vd. 2017: 59).

- ✓ Denetim sürecini daha hızlı, daha ucuz, daha verimli ve daha etkili hale getirmek,
- ✓ Denetim döngüleri için gereken süreyi azaltma, risk kontrolü ve operasyonların güvenilirliği için daha iyi yanıt süreleri sağlamak,
- ✓ Gerekli kaynak miktarını arttırmadan denetim çalışmalarının kapsamını artırmak,
- ✓ Denetimin günlük, aylık veya uygun görülen zaman aralığında yapılmasını sağlamak,
- ✓ Periyodik denetim testini otomatikleştirme ve denetim yürütme süresini iyileştirmek,
- ✓ Denetim çalışmalarında veri popülasyonunun sadece bir örneğini değil, %100'ünü test etmektir.

Sürekli denetim, geleneksel denetimlerden iki ana şekilde farklılık göstermektedir. Birincisi; raporlar, geleneksel denetimlerden daha küçük aralıklarla üretilir. Haftalık, günlük hatta talep üzerine üretilebilirler. İkincisi; denetim, yalnızca finansal tablo raporlamasına değil,

her türlü karar verme bilgisine odaklanabilmektedir. Bir şirketin performansının finansal olmayan ölçütlerini bile rapor edebilmektedir (Aboa, 2014: 11).

Tablo 1’de geleneksel denetim ve sürekli denetim arasındaki birtakım farklılıklar yer almaktadır.

Tablo 2. Geleneksel denetim ve sürekli denetim metodolojisi

Geleneksel Denetim	Sürekli Denetim
-Denetim periyodik olarak yapılır.	-Denetim sürekli olarak yapılır.
-Manuel denetim süreci bulunmaktadır.	-Otomatik denetim süreci bulunmaktadır.
-İç denetçi ve dış deneticinin bağımsızlık rolü bulunmaktadır.	- İç denetçi ve dış denetçinin rolü gelişmekte ve değişmektedir.
-Analitik inceleme prosedürlerinden ve temel testlerden oluşan testler.	-Sürekli kontrol izleme ve sürekli veri güvencesinden oluşan testler.
-Kontrol testleri ve detaylı test bağımsız olarak gerçekleşir.	-Kontrol testleri ve detaylı test bağımsız olarak gerçekleşir.
-Örneklem kullanılır.	-Test için veri analizleri kullanılır.
<u>Denetim Aşamaları:</u> -Planlama, -Saha Çalışması, -Raporlama.	<u>Denetim Aşamaları:</u> -Denetim Prosedürlerinin Otomasyonu, -Veri Modelleme ve Kriter Geliştirme, -Veri Analizi, -Raporlama.

Kaynak: Chan ve Vasarhely, 2011: 3.

Bilginin kalitesi denetçiler için çok önemlidir. Bir müşterinin finansal raporları hakkında bir görüş belirtmeden önce denetçiler, bir müşterinin sistemi üzerinden üretilen bilgilerin güvenilir olmasını sağlamalıdır. Bu, denetçilerin bir müşterinin bilgi işlem sistemlerini çevreleyen kontrollerin yeterliliğini değerlendirmelerini ve hataları ve tutarsızlıklara karşı test etmelerini gerektirmektedir. Geleneksel bir denetimde, denetçiler müşterinin raporlama dönemi sona erdiğinde ve finansal raporların denetimi başladığında böyle bir değerlendirme ve test gerçekleştirmektedir. O zaman bile, denetçiler müşterinin sisteminin yüzde yüzünü incelememekte ve sadece bir işlem örneği seçmekte ve bunları hata ve tutarsızlıklara karşılaştırarak incelemektedir.

Bu tür sınırlı inceleme, daha basit işlem sistemlerini değerlendirmek için yeterli olsa da, karmaşık işlem sistemlerini değerlendirmek için yeterli değildir. Karmaşık işleme sistemlerinde işlem hacmi çok yüksektir. Sonuç olarak, işlemedeki tek bir hata birden fazla kaydı etkileyebilmekte ve yüksek işlem hacmi bu hataların tespitini zorlaştırabilmektedir. Bu nedenle, bu sistemleri yılda bir kez hatalar ve tutarsızlıklara karşı incelemek veya sınırsız denetim yapmak, denetçinin sistem güvenilirliği konusunda kendinden emin olması pek mümkün değildir. Bu sistemler daha sık denetim gerektirmekte ve etkili olması için daha fazla izlemeye ihtiyaç duyulmaktadır.

Denetçinin, müşterinin sistemi hakkında tüm bilgileri elektronik olarak topladığı ve gömülü izleme araçları aracılığıyla sistemi düzenli olarak değerlendirdiği ve yıl boyunca düzenli aralıklarla sistemi güvenilir bir şekilde değerlendirdiği sürekli bir şekilde izlenmesi gerekmektedir (Pathak vd., 2005: 62-63). Tablo 2’de sürekli denetimin esasları yer almaktadır.

Tablo 3. Sürekli denetimin esasları

ANAHTAR ADIMLAR	
<u>Sürekli Denetim Hedefleri</u> ✓ Sürekli denetim hedeflerini tanımlamak.✓ Üst yönetimin desteğini almak.✓ Hangi yöntemin izleme rolü üstlendiğinin derecesini belirlemek.✓ Ele alınacak alanları ve yapılacak sürekli denetim türlerini belirlemek ve önceliklendirmek.✓ Anahtar bilgi sistemlerini ve veri kaynaklarını tanımlamak.✓ Temel iş süreçlerini ve uygulama sistemlerini anlamak.✓ Bilgi teknolojileri yönetimi ile ilişkileri geliştirmek.	
<u>Veri Erişimi ve Kullanımı</u> ✓ Analiz araçlarını seçmek ve satın almak.✓ Erişim ve analiz yeteneklerini geliştirmek.✓ Denetçi analiz beceri ve tekniklerini geliştirmek ve sürdürmek.✓ Veri bütünlüğünü ve güvenilirliğini değerlendirmek.✓ Verileri temizlemek ve hazırlamak.	
<u>Sürekli Kontrol Değerlendirmesi</u> ✓ Kritik kontrol noktalarını tanımlamak.✓ Kontrol kurallarını tanımlamak.✓ İstisnaları tanımlamak.✓ Kontrolleri test etmek ve eksiklikleri belirlemek için teknoloji destekli yaklaşım tasarlamak.	<u>Sürekli Risk Değerlendirmesi</u> ✓ Değerlendirilecek varlıkları tanımlamak.✓ Risk kategorilerini tanımlamak.✓ Veriye dayalı risk / performans göstergelerini tanımlamak.✓ Artan risk seviyelerini ölçmek için analitik testler tasarlamak.
<u>Sonuçların Raporlanması ve Yönetilmesi</u> ✓ Sonuçları önceliklendirilmesi ve sürekli denetim faaliyetlerinin sıklığını belirlenmesi.✓ Testlerin düzenli ve zamanında gerçekleştirilmesi.✓ Kontrol eksikliklerini veya artan risk seviyelerinin tanımlanması.✓ Sonuçlara öncelik verilmesi.✓ Uygun denetimin başlatılması ve sonuçların yönetim tarafından bilinmesini sağlanması.✓ Sonuçların yönetimi, raporlanması, izlenmesi ve takip edilmesi.✓ Yapılan işlemlerin sonuçlarının değerlendirilmesi.✓ Sürekli denetim sürecinin etkinliğinin (hem analiz (örneğin kurallar / göstergeler) hem de elde edilen sonuçlar) izlenmesi ve değerlendirilmesi.✓ Sürekli denetim süreci boyunca güvenliğin sağlanması ve Kurumsal Kaynak Planlanması (ERM), izleme ve performans ölçümü gibi yönetim inisiyatifleriyle uygun bağlantıların olmasını sağlamaktır.	

Kaynak: Coderra, 2005: 17.

Sürekli denetim fiziki belgelere ihtiyaç duyulmadan, gerçek zamanlı muhasebe bilgi sisteminde üretilen bilgilerin denetlenmesine imkân sağlayan, ACL, IDEA gibi bilgisayar destekli denetim programları aracılığıyla yapılan bir denetim yöntemidir. Bu denetimde programlara entegre edilen senaryolar ile yapılması muhtemel hata ve hileler gerçekleşmeden tespit edilebilmektedir. Burada denetlenen her olay bir senaryodur ve bu senaryolar işletmelerin faaliyet gösterdikleri sektörlere göre farklılık göstermektedir. Kullanılan programlar ile bu senaryolar artırılabilen ya da geliştirilebilmektedir. Programlar aracılığı ile insan müdahalesine ihtiyaç duyulmadan herhangi bir aksaklığı tespit etmek için devamlı tarama yapılmakta ve olay gerçekleşmeden önce uyarı verilmektedir. Sürekli denetim ile anlık, günlük ve haftalık gibi sürelerde herhangi bir örnekleme ihtiyaç duyulmadan tüm bilgiler denetlenebilmektedir (Orhan ve Serçemeli, 2015: 85). Buna göre sürekli denetimin iki temel bileşeni bulunmaktadır. Bunlar sürekli kontrol değerlemesi ve sürekli risk değerlemesidir (Coderra, 2005: 7).

✓ **Sürekli Kontrol Değerlendirmesi**, denetçiler tarafından kontrollerle ilgili güvence sağlanması için kullanılan faaliyetleri ifade eder. Denetçiler sürekli kontrol değerlendirme yoluyla denetim komitesine ve üst yönetime kontrol zayıflıklarını ve ihlallerini tespit ederek kontrollerin doğru çalışıp çalışmadığına dair güvence sağlamaktadır. Bireysel işlemler, iç kontroller sistemi hakkında güvence sağlamak ve istisnaları vurgulamak için bir dizi kontrol

kuralına göre izlenmektedir. İyi tanımlanmış bir kontrol kuralları kümesi, bir proses veya sistem üzerindeki kontroller çalışmadığı zaman erken uyarı vermektedir. İç denetim faaliyetinin sürekli kontrol değerlendirme faaliyetlerini yürütmek için ne kadar gerekli olduğu, yönetimin sürekli izlemeye ilişkin sorumluluklarını ne ölçüde yerine getireceğine bağlı olmaktadır. Güçlü bir yönetim izleme sistemi, denetçilerin kontrollerde güvence sağlamak için yapması gereken ayrıntılı test miktarını azaltmaktadır.

✓ **Sürekli Risk Değerlendirmesi**, denetçilerin risk seviyelerini belirlemek ve değerlendirmek için kullandığı faaliyetleri ifade etmektedir. Sürekli risk değerlendirme, kendi geçmiş performansına kıyasla tek bir süreç veya sistem içerisinde ve işletme içinde faaliyet gösteren diğer süreçler veya sistemlere karşı eğilimleri ve karşılaştırmaları inceleyerek riskleri tanımlamakta ve değerlendirmektedir. Sürekli risk değerlendirme, ziyaret edilecek yerleri seçmek, yıllık denetim planına dâhil edilecek belirli denetimleri veya kuruluşları tanımlamak veya riskin önemli ölçüde artmadığı bir şirketin derhal denetlenmesini tetiklemek için geniş kapsamlı bir denetimde kullanılabilir. Ayrıca, yönetimin eylemlerini değerlendirmek, denetim önerilerinin doğru uygulanıp uygulanmadığını ve iş riskinin seviyesini düşürdüğünü görmek için de kullanılabilir.

3. Hile Önleyici Olarak Sürekli Denetim Verimliliği

Son yıllarda yaşanan yolsuzluk ve hileler işletmelerin geleceği için bir tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle işletmelerde hilelerin önlenmesi ve ortaya çıkartılması için önem arz etmeye başlamıştır (Doğan ve Kayakıran, 2017: 167). Dünyadaki ekonomik koşulların iyileşmesi, bilgi teknolojilerinin gelişimi ve işletmeler arasındaki rekabetin artması işletmeleri hem olumlu hem de olumsuz olarak etkilemektedir. İşletmelerin bir yandan iş hacimleri büyürken bir yandan da muhasebe ve finans işlemlerindeki kayıtlardaki karmaşıklığın artmasına neden olmuştur. Oluşan bu karmaşıklık mali işlemlerin denetimini zorlaştırırken, hileli işlemlerin yapılabileceği ortamların oluşmasına zemin hazırlamıştır (Dönmez ve Çavuşoğlu, 2015: 35). İşletmeler muhasebe hilelerini önlemek amacıyla, iyi bir denetim süreci oluşturmak ve kendi içlerinde birtakım prosedürler geliştirerek olması muhtemel olan muhasebe hilelerini en aza indirebilmektedir. Bunun için işletmelerin ilk olarak iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin temelini sağlam olması ve dışarıdan denetim yapacak olan işletmelere doğru bilgilerin ulaştırılması gerekmektedir. Ayrıca işletme hileleri önlemek amacıyla hileleri ortaya çıkaracak birimlerin kurulması, ihbar hatlarının düzenlenmesi, hile önleyici bir takım programların kullanılması gerekmektedir (Yıldız ve Başkan, 2014: 6).

Veri tabanları ve çevrimiçi sistemler, işletmelerin işlem yapma ve kayıt tutma şeklini önemli ölçüde değiştirmiştir. Veri tabanının desteklediği çevrimiçi sistemler, işletmelerin elektronik ortamda işlem yapmalarına olanak sağlayarak bilgi işlemede ve üretim ve satış işlemlerinde daha fazla verimlilik sağlamaktadır. İşletmeler, veri tabanları ve çevrimiçi gerçek zamanlı işlem sistemleriyle, faaliyetleri çok daha hızlı bir şekilde alabilmekte, sınıflandırabilmekte ve raporlayabilmektedir. Faaliyetlerin ve işlemlerin gerçekleşmesinden birkaç ay sonra raporların üretildiği geçmişten farklı olarak, işletmeler bugün finansal tabloları ve diğer faaliyet raporlarını anında sağlayabilmekte ve yatırımcılara faydalarını arttırabilmektedirler (Pathak vd., 2005: 62).

Çevrimiçi işlemlerin veya ERP sistemlerinin yanı sıra kapsamlı elektronik verilerin bulunmasının sağlanması gibi iş operasyonlarının bilgi teknolojisine giderek daha fazla güvenilmesi, gerçek zamanlı veri işlemeyi mümkün kılmaktadır. Belirli olaylar gerçekleştikten hemen sonra bilgi sağlanabileceği bu gerçek zamanlı ortamda, sürekli denetime yönelik denetim metodolojisi kaymasına hâkim olmak, kontroller ve risklerle ilgili sürekli güvence sağlamanın yanı sıra hızlı bir şekilde düzeltici eylemler için fırsat yaratarak değer katabilmektedir (Weins vd., 2016: 5).

Teknolojik gelişmeler ve mevcut denetim ortamı nedeniyle, sürekli denetim kavramına artan bir ilgi bulunmaktadır. Kavramsal olarak, sürekli bir denetim, belirli bir konunun altında yatan olayların meydana gelmesi ile bir denetçinin konuyu temsili konusunda müşterinin adaletliliğine ilişkin görüşünün yayınlanması arasındaki sürenin ortadan kaldırıldığı bir güvence

hizmetidir. Sürekli denetim, teknolojinin denetim alanına entegrasyonunun doğal evrimidir (Woodroof ve Searcy, 2001: 169). Denetim sonuçlarını aynı anda veya ilgili olayların meydana gelmesinden kısa bir süre sonra üreten bir denetim türü olan, sürekli denetim; politikaların, prosedürlerin ve iş süreçlerinin etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak için yönetimin uygulamaya koyduğu süreçleri kapsamaktadır. Kontrollerin yeterliliğini ve etkinliğini değerlendirmek yönetimin sorumluluğunu ele almaktadır. Bu, kontrol amaçlarını ve güvence iddialarını tanımlamayı ve uyuşmayan faaliyetleri ve işlemleri vurgulamak için otomatik testler oluşturmayı içermektedir. Yönetimin sürekli denetim prosedürlerinin kullanılması, iç denetçiler tarafından gerçekleştirilen sürekli denetim ile birlikte, denetim prosedürlerinin etkili olduğu ve karar almak için üretilen bilgilerin hem ilgili hem de güvenilir olduğu güvencesini talepleri karşılamaktadır. Bu nedenle, kuruluş için önemli bir ek fayda, hata ve hile vakalarının tipik olarak önemli ölçüde azaltılması, operasyonel verimliliğin artırılması ve sonuçların maliyet tasarrufunun bir kombinasyonu ile fazla ödemeler ve gelir sızıntısı azalması ile iyileştirilmesidir (Coderra, 2005: 1).

Özetle; denetçiler, yönetimin sorumlu olduğu konularda yönetim hakkında fikir vermeyi amaçlamaktadır. Bunu yapabilmek için finansal kayıtların doğruluğunu ve bu işlemleri saklayan, taşıyan ve işleyen sistemlerin güvenilirliğini doğrulamak zorundadır. Doğruluğa bakmak, hile ve işlemlerde hata olup olmadığını kontrol etmeyi gerektirmektedir. Finansal kayıtlarda önemli yanlışlıkların aranmasına yardımcı olabilecek köklü denetim teknolojileri bulunmaktadır. Bu teknolojilerin sürekli bir denetim sistemi içerisinde kullanılması, tüm işlemler gerçek zamanlı olarak analiz edildiğinden mevcut etkinliklerini artırabilmektedir (Flowerday vd., 2006: 326).

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde, küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte denetim daha etkin bir şekilde yapılabilmektedir. Bu teknolojik gelişmelerle birlikte, etkin denetim kolaylığı yanında işletmelerin yapısal olarak büyümeleri ve faaliyetlerin karmaşıklaşması hesaplarda ve kayıtlarda hata ve hile riskini de artırmaktadır. İşletmelerde bu hata ve hileleri önlemek amacıyla birtakım önlemler almaktadırlar. Bunun için iç kontrol ve denetim sistemleri geliştirmek, işletmelerde hileleri ortaya çıkaracak birimler kurulmakta, ihbar hatları düzenlenmekte ve hileyi önleyici programlar kullanılmaktadır. İşletmelerdeki hata ve hileleri önlemede kullanılan yöntemlerinden biri de sürekli denetim tekniğidir. Bu nedenle, işletmelerde hata veya hile ortaya çıkmadan kısa bir süre önce hata ve hile gerçekleşmeden haber veren bir sistem olan sürekli denetim tekniğinin önemi artmaya başlamıştır. İşletmelerde sürekli denetim faaliyeti ile hata ve hilelerinin önüne geçilebilmesi için güçlü bir otomasyon yapısına ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece veriler dijital ortama kaydedilerek takip edilmekte ve sürekli denetimin gerçekleşmesine olanak sağlanmaktadır. İşletmelerde sürekli denetimin tam olarak uygulanabilmesi için teknik anlamda bir alt yapının olması ve teknolojiyi kullanacak personelin sağlanması gerekmektedir. Bu çalışmamızda da işletmelerdeki hata ve hile türleri, hata ve hileleri ortaya çıkmadan önleme amacıyla kullanılan sürekli denetim süreci ile ilgili bir literatür taraması yapılmıştır. İleriki zamanlarda işletmelerde hata ve hilelerin belirlenmesinde sürekli denetimin ne derece etkili olduğu ile ilgili uygulamalı araştırmalar yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aboa, Yohann Pierre Junior D. (2014). Continuous Auditing: Technology Involved, *Undergraduate Honors Theses*, 1-46.
- Acar, D., Öztürk, M.S. ve Usul, H. (2016). Dijital Ortamda Denetim: Sürekli Denetim, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(5): 1561-1571.
- Açık, S. (2012). Muhasebede Hata ve Hilelerin Vergi Hukuku Açısından İncelenmesi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(3): 351-366.

- Ajekwe,C., C.,M. and Ibiameke,A. (2017). Accounting Frauds: A Review of Literature, *IOSR Journal of Humanities and Social Science (IOSR-JHSS)*, 22(4), Ver. 8: 38-47.
- Al-Khaddash, H., Nawas, N.R and Ramada, A. (2013). Factors affecting the quality of Auditing: The Case of Jordanian Commercial Banks, *International Journal of Business and Social Science*, 4(11): 206-222.
- Alles,M.G., Tostes,F., Vasarhelyi, M.A. and Riccio, E.L. (2006). Continuous Auditing: The USA Experience And Considerations For Its Implementation In Brazil, *Journal of Information Systems and Technology Management*, 3(2): 211-224.
- Ataman, B. ve Aydın, R. (2017). Hile Denetimi ve Denetçilerin Hile Tespitine Yönelik Bir Araştırma, *Marmara Business Review*, 2(1): ISSN: 2536-457X: 1-23.
- Coderre, D. (2005). Global Technology Audit Guide Continuous Auditing: Implications for Assurance, Monitoring, and Risk Assessment, https://chapters.theiia.org/montreal/ChapterDocuments/GTAG%20%20-%20Continuous%20Auditing%20Implications%20for%20Assurance_%20Monitoring_%20and%20Risk%20Assessment.pdf: 1-41.
- Codesso, M.M., Lunkes, R.J. and Silva, P.C. (2017). *Proposal of Continuous Audit Model Data Integration Framework*, ICIW 2017: The Twelfth International Conference on Internet and Web Applications and Services: 58-60.
- Chan, D.Y. and Vasarhelyi, M.A. (2011). Innovation and practice of continuous auditing, *International Journal of Accounting Information Systems*, 12: 152-160.
- Çatıkkaş, Ö. ve Çalış, Y.E. (2010). Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (45): 146-156.
- Dalğar, H. (2012). İşletmelerin Muhasebe Departmanlarında Hata Ve Hileleri Önlemeye Yönelik İç Kontrol Sisteminin Oluşturulması: Bir Vaka Çalışması, *MÖDAV*,https://abs.mehmetakif.edu.tr/upload/0168_162_yayinDosya.pdf: 129-155.
- Doğan, S. ve Kayakıran, D. (2017). İşletmelerde Hile Denetiminin Önemi, *Maliye Finans Yazıları*, (108): 167-188.
- Dönmez, A ve Çavuşoğlu, K. (2015). Hilelerin Ortaya Çıkarılması Bakımından Bağımsız Denetim ile Adli Muhasebenin Karşılaştırılması, *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies* 1(3), 34-67.
- Erdoğan, M. (2002). Muhasebe, Denetim ve Bağımsız Denetimin Gerekliği, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, (5): 51-63.
- Flowerday, S., Blundell, A.W. and Von Solms, R.V. (2006). Continuous auditing technologies and models: A discussion, *Computers & security*: 325-331.
- Gümüş, U.T. ve Gögebakan, H. (2016). Muhasebe Hata ve Hileleri ile Muhasebe Mesleğinde Etik, Aydın İlinde Muhasebeciler Üzerine Bir Araştırma, *IJBEMP (International Journal of Business, Economics and Management Perspectives Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi)* 1, (3): 12-27.
- Gray, D. (2008). Forensic Accounting and Auditing: Compared and Contrasted to Traditional Accounting and Auditing, *American Journal of Business Education – Fourth Quarter*, 1(2), 115-126.
- Hatunoğlu, Z., Koca, N. ve Kılıç, M. (2012). İç Kontrolün Muhasebe Sistemindeki Hata ve Hilelerin Önlenmesindeki Rolü Üzerine Bir Alan Çalışması, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20): 169-189.

- Kıymetli Şen, İ. (2006). Bilgi Teknolojilerindeki Değişimin Finansal Tabloların Bağımsız Denetimine Etkisi: Sürekli Denetim, *Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1): 383-404.
- Kuhn, J. and, Suttun, S.G. (2010). Continuous Auditing in ERP System Environments: The Current State and Future Directions, *Journal of Information Systems*, 24(1), DOI: 10.2308/jis.2010.24.1.91: 91–112.
- Murcia, F., D-R., Souza, F.C., Borba, J.A., and Ykeda, M. (2008). Continuous Auditing: A Literature Review: 365-378.
- Orhan, M. S. ve Serçemeli, M. (2015). İç Denetim Stratejisinde Sürekli Denetimin Uygulanabilirlięine İlişkin Bir Araştırma, http://iibf.giresun.edu.tr/fileadmin/user_upload/Dergi_1/06.pdf: 83-110.
- zelik, H., Karataş-Aracı, . N. ve Keskin, S. (2017). Muhasebe Hata ve Hileleri: Meslek Mensupları zerine Bir Araştırma, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4, (29): 197-214.
- Pathak, J., Chaouch, B. and, Sriram, R.S. (2005). Minimizing cost of continuous audit: Counting and time dependent strategies, *Journal of Accounting and Public Policy*, 24: 61–75.
- Pehlivanlı, D. (2011). Türkiye’de Suistimal, Etik Kurallara Uyumsuzluklar, Asil Denetim http://www.asildenetim.com/images2/etik_kurallara_uyumsuzluklar_turkiyede_suiistimal.pdf: 1-20.
- Rezaee, Z., Elam, R. and Sharbatoghlie, A. (2001). Continuous auditing: the audit of the future, *Managerial Auditing Journal*, 16(3): 150-158.
- Searcy, D., Woodroof, J and Behn, B. (2003). *Continuous Audit: The Motivations, Benefits, Problems, and Challenges*, Proceedings of the 36th Hawaii International Conference on System Sciences: 1-10.
- Serçemeli, M. ve Orhan, M. S. (2016). Sürekli Denetim ve Denetimin Geleceęine Bakış zerine Bıst-100 Őirketlerinde Bir Araştırma, *Sayıştay Dergisi*, (101): 31-50.
- Tüm, K. (2015). Muhasebe Hilelerinin nlenmesinde İç Kontrol Sisteminin nemi zerine Bir Araştırma, *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(1): 105-128.
- Weins, S., Alm, B., and Wang, T. (2016). Rethinking the Future of Auditing: How an Integrated Continuous Auditing Approach Can Leverage the Full Potential of Continuous Auditing, *ZBW - Deutsche Zentralbibliothek fr Wirtschaftswissenschaften, Leibniz-Informationszentrum Wirtschaft, Kiel und Hamburg*: 1-29.
- Woodroof, J and, Searcy, D. (2001). Continuous audit Model development and implementation within a debt covenant compliance domain, *International Journal of Accounting Information Systems*: 169-191.
- Yardımcıoğlu, M., Koca, N., Günay, Y. ve Kocamaz, H. (2017). Yolsuzluk, Muhasebe Hileleri ve rnekleri, *Kahramanmarař Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2): 171-187.
- Yıldız, E ve Başkan, Derya T. (2014). Muhasebe Hilelerinin nlenmesinde Kullanılan Araçlar: BİST Şirketleri zerine Bir Araştırma, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*: 1-18.
- Zahid, A. (2012). *Towards a Continuous Process Auditing Framework (Case study in Healthcare Auditing and Decision Support - Infection Regime Control Survey)*, Electronic Theses and Dissertations: 1-166.